

BO‘LAJAK O‘QITUVCHILARDA MUSTAQIL FAOLIYATNI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK ASOSLARI

Ernazarova Munisxon Jo‘raqulovna

Chirchiq davlat pedagogika universiteti

Umumiy pedagogika kafedrası o‘qituvchisi

Telefon: +998917793882

munisxonernazarova21@gmail.com

Tayanch so‘zlar: o‘qituvchi, pedagogika, mustaqil, faoliyat, ko‘nikma, ma‘naviyat, malaka, bilim, texnologiya, tarbiya, yondashuv.

Ключевые слова: учитель, педагогика, самостоятельность, деятельность, умение, духовность, компетентность, знания, технология, воспитание, подход.

Key words: teacher, pedagogy, independent, activity, skills, spirituality, competence, knowledge, technology, upbringing, approach.

Резюме: Maqolada bo‘lajak o‘qituvchilarda mustaqil faoliyatni rivojlantirishning pedagogik asoslari, o‘qituvchilarda raqamli texnologiyalardan foydalanish ko‘nikmasini shakllantirish, metodikalarni to‘g‘ri tanlay olish layoqatini shakllantirish, bo‘lajak o‘qituvchilar uchun kasbiy mahorat, axloqiy poklik, muloqot madaniyati, pedagogik odob va shaxsiy fazilatlarni shakllantirish borasida so‘z yuritilgan.

Резюме: В статье рассматриваются педагогические основы развития самостоятельной деятельности у будущих педагогов, формирование у педагогов умения пользоваться цифровыми технологиями, умения правильно выбирать методики, формирование профессионального мастерства, нравственной чистоты, культуры общения, педагогического этикета и личностных качеств будущих педагогов.

Summary: The article spoke about the pedagogical foundations of the development of independent activities in future teachers, the formation of the skills of using digital technologies in teachers, the formation of the ability to correctly choose methodologies, professional skills for future teachers, moral purity, culture of communication, pedagogical etiquette and the formation of personal qualities.

Respublikamiz oliy ta‘lim tizimida amalga oshirilayotgan islohotlar, avvalo, jahon standartlariga mos, zamonaviy bilim va ko‘nikmalarga ega, raqobatbardosh yuqori malakali kadrlarni tayyorlashga yo‘naltirilgan. Bu islohotlarning pirovard

maqsadi — O‘zbekiston oliy ta’lim muassasalarida ta’lim sifatini xalqaro miqyosda tan olinadigan darajaga ko‘tarish, innovatsion ta’lim muhitini yaratish va ilm-fan, ishlab chiqarish hamda ta’lim integratsiyasini mustahkamlashdan iboratdir.

O‘zbekiston Respublikasi “Oliy ta’lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi”da ham aynan shu maqsadlar belgilab berilgan bo‘lib, unda yuqori malakali mutaxassislarni tayyorlashda hal qilinishi zarur bo‘lgan bir qator masalalar, jumladan: ta’lim jarayonining mazmuni va sifatini yangilash, o‘qitish metodikasini modernizatsiya qilish, pedagogik kadrlarning malakasini oshirish, talabalarning ilmiy va ijodiy faolligini qo‘llab-quvvatlash kabi ustuvor yo‘nalishlar qayd etilgan. Shu bilan birga, konsepsiyada oliy ta’lim tizimida hanuzgacha mavjud bo‘lgan ayrim muammo va kamchiliklarning yechimini topish zarurligi ham alohida ta’kidlanadi.

Mazkur holatdan kelib chiqib, bugungi kunda bo‘lajak o‘qituvchilarni zamon talablari asosida tayyorlash dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi. Shu sababli, ularni tayyorlash jarayonida innovatsion yondashuvlarni qo‘llash, interfaol metodlarni amaliyotga tatbiq etish, raqamli ta’lim resurslaridan samarali foydalanish, shuningdek, ularning mustaqil fikrlash, ijodkorlik va muloqot madaniyatini rivojlantirish alohida e’tibor talab etadi.

Bo‘lajak o‘qituvchilarning mustaqil ijodiy faolligi ularning ijtimoiy hayotga tayyorgarlik darajasini belgilovchi muhim mezonlardan biridir. Ijodkorlik, tashabbuskorlik va yangilikka intilish talaba-yoshlarning nafaqat kasbiy, balki ma’naviy kamolotini ham ta’minlaydi. Bu jihatdan, oliy pedagogik ta’lim tizimi shaxsning intellektual, ma’naviy va axloqiy jihatdan barkamol shakllanishida muhim bosqich bo‘lib xizmat qiladi.

Ayniqsa, pedagogika fakultetlarida ta’lim olayotgan bo‘lajak o‘qituvchilar uchun kasbiy mahorat, axloqiy poklik, muloqot madaniyati, pedagogik odob va shaxsiy fazilatlarni shakllantirish ustuvor ahamiyatga ega. Chunki zamonaviy o‘qituvchi — bu o‘quvchi shaxsiga yo‘naltirilgan, hamkorlik va ijodkorlik asosida ishlovchi, o‘z ustida muntazam ishlaydigan va ta’lim jarayonida innovatsion fikr yuritishni biladigan mutaxassisdir.

Shunday ekan, oliy ta’lim tizimida olib borilayotgan islohotlarning samaradorligi, eng avvalo, bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy, ma’naviy va ijodiy salohiyatini rivojlantirish bilan chambarchas bog‘liqdir. Shu yo‘nalishda ta’lim jarayonini modernizatsiya qilish, ilg‘or pedagogik tajribalarni joriy etish, fan va texnologiyalar integratsiyasini kuchaytirish orqali ta’lim sifatini yangi bosqichga olib chiqish mumkin.

Hozirgi davrda oliy ta’lim muassasalarida bo‘lajak o‘qituvchilarning bajarayotgan mustaqil-ijodiy ishlarining asosiy ko‘rinishlari, shakllari quyidagilardan

iborat: 1. Kurs ishlari va loyihalarini bajarish. 2. Diplom (bitiruv malakaviy) ishlari va loyihalarini ishlab chiqishda va amalga joriy etishda qatnashish. Masalan, ta'lim tizimining turli bosqichlarida ta'lim oluvchilar yozma mustaqil ishlarni bajarish uzluksizligini ta'minlash quyidagicha amalga oshiriladi: – umumiy o'rta ta'lim maktablarida, xususan, boshlang'ich sinflarda o'quvchilar kichik insho, bayon, diktant yozsalar, o'rta va yuqori sinflarda ular turli referatlar yozib, hisobotlar tuzishadi; – o'rta maxsus, kasb-hunar va oliy ta'lim tizimida ular mustaqil ravishda kurs ishlari, bitiruv malakaviy (diplom) ishlarini bajarishadi; – magistrlik va doktorlik ilmiy tadqiqotlar esa ushbu ishlarning bevosita davomi va asosiy maqsadi hisoblanadi. 3. Turli xil muammoli topshiriqlarni o'quv fanlari yo'nalishlari bo'yicha bajarish, masalan, hisobot, sinov darslari uchun nazorat savollari tuzish va boshqalar. Talaba yoshlarning turli xil muammoli topshiriqlarni mustaqil holda fan yo'nalishlari bo'yicha bajarishlari ta'lim tizimining bir necha bosqichlarida davom etishi mumkin. Masalan, oliy ta'lim muassalari DTS larida amaliy mashg'ulotlarga vaqt ajratilgan. Bo'lajak o'qituvchilar ana shu amaliy mashg'ulotlarga qatnashganlarida mustaqil holda ishlab chiqarishda qatnashishning dastlabki ko'nikmalari paydo bo'ladi. Muammoli vaziyatlarga duch kelganlarida esa mustaqil holda yechimlarni yengib o'tish uchun tinimsiz izlanadilar. Quyida oliy ta'lim muassalarida o'qituvchilarni tayyorlash jarayonida samarali foydalanishi mumkin bo'lgan mustaqil ijodiy ishlarning nomlari keltirib o'tiladi. Ularni turli xil hududiy, mintaqaviy, mahalliy xususiyatlarni hisobga olgan holda amaliyotga muvaffaqiyatli joriy etish mumkin: – ta'lim tizimida, o'quv jarayonida va tarbiyaviy ishlarni tashkil etishga doir (amaliyotlar davrida) uslubiy ishlanmalar tayyorlashda ishtirok etish; – o'quv mashg'ulotlarining elektron ishlanmalarini tayyorlash va amalga joriy etish; – ilmiy hisobotlar tayyorlashda ishtirok etish (xo'jalik hisobidagi shartnomalar asosida tadqiqot ishlarini bajarish bo'yicha); – ta'lim muassasasi (maktabgacha, umumiy o'rta, o'rta maxsus ta'limi, oliy ta'lim) o'quv reja va dasturining alohida qismlari, bo'limlarini takomillashtirish uchun uslubiy tavsiyalar, ishlanmalar tayyorlashda qatnashish; – ta'limning didaktik vositalarini loyihalash, tuzish, qurish ishlarini bajarish. Texnologik va perfo xaritalar tayyorlash, slaydlar yaratish; – Bo'lajak o'qituvchilarning turli faoliyatlari (o'yin, o'yin-dars, mehnat, sport-sog'lomlashtirish, ijodkorlik, ishlab chiqarish, jamoatchilik va boshqalar)ni tashkil etishni takomillashtirish bo'yicha uslubiy tavsiyalar ishlab chiqishda va ularni amaliyotga joriy etishda qatnashish; – turli pedagogik, psixologik, didaktik, metodik va ilmiy tadqiqot izlanish va kuzatishlarda, tajriba-sinov ishlarida ishtirok etish, – testlar, test-anketa, suhbatlar savolnomalari, kuzatishlar kartochkalarini tuzish, intervyular o'tkazish, ularni muhokama hamda tahrir qilishda qatnashish; – fanlar olimpiadalari, ko'rik-tanlovlar, turli musobaqalarda, ilmiy-

metodik anjumanlar va seminarlarda ishtirok etish; – ta’lim muassasasi jamoatchilik tashkilotlari, mahalla, hokimiyatlar vakillari bilan turli xil madaniy, ma’naviy-ma’rifiy tadbirlarda, hasharlarda faol ishtirok etish va boshqalar. Bo’lajak o’qituvchilarning ushbu mustaqil-ijodiy ishlarining ko’pchiligi bevosita to’g’ridan-to’g’ri davom ettiriladi va ba’zilar esa ko’rinishi, shakli o’zgarsa-da, ammo, mazmuni, maqsad va vazifalari saqlab qolingan holda davom ettiriladi. Masalan, diplom va kurs ishlari, loyihalar oliygohdan keyin bevosita shu nomda davom ettirilmasada, tadqiqot ishlarni mavzusi aniqlangach, yo’nalishi belgilanadi, kengaytirilib, chuqurlashtirib, bo’lajak mutaxassisning ilmiy-pedagogik faoliyatining asl mohiyati yo’nalishini belgilashi ham mumkin. Bo’lajak o’qituvchilarning mustaqil ijodiy faoliyatida bo’lajak kasbiy mahoratining dastlabki qirralari ham shakllantirilib, takomillashib boradi. Masalan, yuqorida keltirilgan yo’nalishlarning dastlabki qismlarini bajarishda ular mustaqil ijodiy ishlarni belgilangan talablar asosida amalga oshiradilar. Bu hol esa, mustaqil pedagogik faoliyatda ularning turli xil shu yo’sindagi ishlarni bajarishlariga poydevor bo’lib xizmat qiladi. Umuman olganda,

Bo’lajak o’qituvchilarning mustaqil ijodiy ishlarini zamon talablari darajasida muvaffaqiyatli tashkil etish uchun ta’lim jarayonida ularning kasbiy, ijodiy va intellektual salohiyatini har tomonlama rivojlantirishga yo’naltirilgan tizimli yondashuvni yo’lga qo’yish zarur. Quyidagi taklif va tavsiyalar bu borada muhim ahamiyat kasb etadi:

1. Ijodiy topshiriqlarning turli-tumanligini ta’minlash.

Bo’lajak o’qituvchilarni kasbiy-pedagogik faoliyatga tayyorlashda ularning mustaqil ijodiy ishlarini xilma-xil shakllarda tashkil etish muhimdir. Talabalar tahsil jarayonida turli yo’nalishdagi ijodiy topshiriqlarni — loyiha ishlari, dars ishlanmalari, metodik tavsiyalar, ta’lim texnologiyalari loyihalari, innovatsion ta’lim metodlarini ishlab chiqish kabi mashg’ulotlarni muntazam bajarishlari orqali o’z pedagogik faoliyatining turli qirralarini chuqurroq anglaydilar. Bu esa ularning kasbiy tafakkuri va ijodiy yondashuvlarini shakllantirishga xizmat qiladi.

2. Uzviylik, izchillik va tizimlilik tamoyillariga rioya etish.

Bo’lajak o’qituvchilarning mustaqil ijodiy faoliyatini tashkil etishda ta’lim jarayonining barcha bosqichlarida uzluksizlik va izchillikni ta’minlash muhim ahamiyatga ega. “Oddiydan murakkabga” hamda “osondan qiyinga” tamoyillariga amal qilinishi talabalarning fikrlash jarayonini bosqichma-bosqich rivojlantiradi, ijodiy topshiriqlarni yechishda mustaqil qaror qabul qilish va tahliliy fikrlash ko’nikmalarini shakllantiradi. Shu tarzda tashkil etilgan ta’lim jarayoni ijodiy o’sish uchun qulay psixologik va intellektual muhit yaratadi.

3. **Ijodiy faoliyat natijalarini tizimli tarzda hujjatlashtirish va saqlash.**
Talabalarga o'zlari auditoriya ichida yoki undan tashqarida — ma'naviy-ma'rifiy tadbirlar, pedagogik amaliyotlar, ilmiy to'garaklar davomida bajargan mustaqil ijodiy ishlarining namunalarini yig'ib borish tavsiya etiladi. Bunday ishlar nafaqat ularning shaxsiy portfeli uchun, balki kelgusidagi pedagogik faoliyatida amaliy namuna, metodik andoza yoki tahliliy material sifatida ham katta ahamiyatga ega.
4. **Innovatsion va interfaol usullardan keng foydalanish.**
Mustaqil ijodiy ishlarni tashkil etishda zamonaviy pedagogik texnologiyalar, axborot-kommunikatsiya vositalari va raqamli ta'lim resurslaridan foydalanish samaradorlikni oshiradi. Masalan, loyihaviy ta'lim, "aqliy hujum", "case-study", "portfolio" metodlari talabalarda mustaqil izlanish, tahlil qilish va muammoni ijodiy hal etish ko'nikmalarini rivojlantiradi.
5. **Ijodiy muhit va motivatsiyani mustahkamlash.**
Bo'lajak o'qituvchilarning ijodiy faoliyatga bo'lgan qiziqishini oshirish uchun ularda o'z fikrini erkin ifoda etish, g'oyalarni amaliyotga tatbiq etish imkoniyatlarini kengaytirish lozim. O'qituvchi va talaba o'rtasida hamkorlik, o'zaro ishonch va ijodiy erkinlik muhiti yaratilganda, talaba o'zini ta'lim jarayonining faol subyekti sifatida his qiladi.

Bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy ko'nikma va malakalarini shakllantirishda ularning mustaqil ijodiy faoliyatini to'g'ri tashkil etish hal qiluvchi omil hisoblanadi. Ijodiy yondashuv, uzluksizlik va metodik izchillik asosida tashkil etilgan ta'lim jarayoni natijasida izlanuvchan, innovatsion fikrlaydigan va kasbiy jihatdan yetuk pedagoglarni tayyorlash imkoniyati yuzaga keladi. Bu esa zamonaviy ta'lim tizimi oldida turgan eng muhim vazifalardan biri — kreativ va raqobatbardosh o'qituvchi shaxsini shakllantirishga xizmat qiladi.

Bo'lajak o'qituvchilarning mustaqil ishlashga o'rgatilishi, ularning professional rivojlanishi uchun eng muhim jarayonlardan biridir. O'qituvchilar nafaqat bilim bergan, balki bilimni qanday yetkazish, talabalarning qiziqishlarini qanday uyg'otish va ularga o'z fikrlarini erkin ifoda etish imkonini yaratish kabi ko'plab vazifalarni ham bajarishlari kerak. Mustaqil o'qish, bo'lajak o'qituvchilarni nafaqat o'qitish jarayonida bilim berish metodikalariga, balki ularni zamonaviy ta'lim tizimining talablariga mos ravishda o'z bilim va ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi.

Mustaqil o'qish jarayonida, bo'lajak o'qituvchilar muayyan bilimlarni o'zlashtirish, analitik va kritik fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishga imkoniyat yaratadi. Ularning o'qishga bo'lgan munosabati va mustaqil ishlash ko'nikmalari kelajakda ularning o'z malakalarini yanada kengaytirishga, kasbiy o'sish va

yangiliklarni o'zlashtirishda muhim rol o'ynaydi. O'qituvchilar mustaqil ish jarayonida o'z fikrlarini ifoda etish, muammolarni hal etishda ijodiy yondashish va zamonaviy ilm-fan yutuqlaridan foydalanish imkoniyatiga ega bo'lishlari lozim.

Mustaqil o'qish talabalarga nafaqat nazariy bilimlarni, balki amaliy ko'nikmalarni ham o'zlashtirishga yordam beradi. Ular o'z o'quv rejalarini tuzish, tadqiqotlar olib borish, amaliy mashg'ulotlarda ishtirok etish orqali o'z mustaqil fikrlarini shakllantiradilar. Bunday jarayonlar bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy mahorati va tayyorgarligini oshirishga, o'zlariga bo'lgan ishonchni mustahkamlashga yordam beradi.

Mustaqil o'qish jarayonini tashkil etishda, zamonaviy texnologiyalardan foydalanish juda muhimdir. Internet, elektron kutubxonalar, onlayn kurslar va o'quv platformalari bo'lajak o'qituvchilarning bilim olish jarayonini osonlashtiradi. Bunday resurslar orqali talabalar mavzular bo'yicha chuqurroq bilim olish va yangi g'oyalarni kashf etish imkoniyatiga ega bo'lishadi.

FOYDALANGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish kontsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PF-5847-son Farmoni
2. "Oliy ta'lim muassasalarida ta'lim sifatini oshirish va ularning mamlakatda amalga oshirilayotgan keng qamrovli islohotlarda faol ishtirokini ta'minlash bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PQ-3775-sonli qarori;
3. Azixodjaeva N.N. Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat. O'quv qo'llanma. – T.: TDPU, 2003.
4. Mavlonova R., To'rayeva O., Xoliqberdivev K.lar "Pedagogika" darslik. Toshkent. 2012- yil
5. Kaldibekova A, Xodjaev B "O'quvchilarning bilish faolligini oshirish yo'llari" (uslubiy qo'llanma) Toshkent 2006- yil.
6. Yo'ldosheva J.R. Usmonova S.A., Zamonaviy pedagogik texnologiyalarni amaliyotga joriy qilish. –T: "Fan va texnologiya" nashriyoti. 2008-yil.
7. Karimov A.X. Bo'lajak o'qituvchilarning mustaqil faoliyatnko'nikmalarini shakllantirish muammolari va yechimlari.
8. "Bo'lajak o'qituvchilarda kasbga qadriyatli yondashuv ko'nikmasini shakllantirish"
" Ernazarova M.J. "Муғаллим ҳам ўзликсиз билимлендириў" Илимий-методикалық журнал